

Ա.Զ.Գ.Ս.Ի.Ն., Գ.Ր.Ս.Կ.Ա.Ն., Գ.Ե.Ղ.Ա.Ր.ՈՒԵՄՏԱԿԱՆ

Þ.Í.Í. 1

Արևմուտքի ոգին, հետզհետե՝ աւելի հզօր եւ յաղթական, Թափանցելով մասնառականութեան Թանձրացուցած խաւարաթին զանգուածին խորը եւ անոր մէջ ցրցեցնելով իր կենդանի պայծառութիւնը, հայ ժողովուրդը, որ այդ մասնացուբեռնին տակ կրցեր էր մաքուր կեանքի նշխարներ պահպանել, Թօթվուեցաւ, եւ ճիգով մը որուն ուժը իր երկայն ջախջախումին խորութեանը համարժէք էր, նստուեցաւ դէպի նոր, առողջ, գեղեցիկ ճարրը, որուն հետաւոր ու դժբաղդ բայց հարստացող մէկ մասը կը զգար ինքզինքը: Եւ ահա լայն խորտուքն է, ինչպէս մեծամասաւ տատանմունքը ծովուն՝ յանկարծ անցնող հովի մը ներքեւ, որ Պարսկաստանին խորերէն մինչեւ Վուսիորի ափերը, Հնդկաստանն ինչ մինչեւ Կովկաս՝ բովանդակ ապրը կը զղբըղբէ: Մեխիթար Եւ իւր սպանծալի գործը՝ Եւրոպա-

յէն Ասիա ճիւղաւորուած . ուստօպարսկական պատերազմը, եւ հայ քաջերուն զերը՝ ինպատու եւրոպական ուժին ընդդէմ բռնաւոր Ասիային . ուստական հայութեան աղւոր եռանդը՝ զերմահաւաք քաղաքակրթութեան նեցուկով՝ բարոյական, մտաւորական կեանք մը ստեղծելով, եւ բոլոր այն կրակոտ վերակենդանացումը՝ Արեւմեանէն ու Նալբանդեանցէն մինչեւ Արծրունի ու Բաֆֆի եւ մինչեւ այսօրուան ճոխ գրական փթիթումը . Պոլիս ու Իզմիր, տեղական բոլոր ցեղերէն առաջ, պերճ ու հզոր ծաղկեալորումը որով հայ ժողովուրդը կը հաստատէ դպրոց, թատրոն, գրականութիւն, մամուլ, սահմանադրական բարձր, եւ հաւատքն ու կամքը՝ քաղաքակրթի եւ անկաշկանդ կեանքի մը :

Ինչպէս էր որ կենսականութեան այս ջերմ ցայտումէն յետոյ, ժողովուրդը, մղուած մահաւաճող համաբաղդ ուրիշ ազգութիւններու փրկութեանը փորձիլ օրինակէն, ցանկար այդ բարոյական-ազգային շարժումը իր արամաբանական եղբակացութեանը հասցնել . Այդ իղձը ընդհանուր ազգին իղձը եղաւ . եւ զայն իրագործել փորձեալ սկսողները ոչ թէ երիտասարդներն էին, այլ ժողովուրդին ամենէն ծանրախոհ մասը . Պատրիարք, վաճառականներ ու դիւանագէտներ յանդգնեցան առաջին քայլը առնել . անոնք ներկայացուցին ազգին բողոքը՝ քրիստոնեայ Եւրոպային . անոնք բացին ժողովուրդին ազատ կեանքի մը հեռանկարը . ժողովուրդը այդ սկսուած գործը շարունակեց՝ բնագական մտքոյնեւրոն յատուկ ծայրայեղ եւ միամիտ խանդավառութեամբ, երկրին մէջ, ամէն կողմ, երիտասարդութիւնը իր սիրտը, իր կեանքը դրաւ այդ ճամբուն մէջ . եւ կազմուեցաւ ուժ մը, խուլ, խորին, յարձառու . անականութեան կոտակ մը բարձրանալ սկսաւ . լճացած զանգուածէն . յանդգնութեան, անձնագործութեան, արութեան օրինակներ երեւցան որոնք պատիւ կը բերին զանոնք արտադրող ժողովուրդին եւ զոր արտասակնութիւն մըն է մոռացումը փրկել ու անկորուստ արձանագրել պատմութեան համար . Բայց վարիչները, առանց ստամոտիականութեան, առանց փորձառութեան, եւ երբեմն առանց խճճմտութեան, չգիտցան սպասել որ այդ ուժը հաստնար եւ պայթէր նպատակաւոր պայմաններու մէջ, հապճեպեցին եւ ձափստեցին գործ մը որ ամենէն լայն չլիւհալիցութիւնը՝ կը պահանջէր եւ ընդհանուր կացութեան խորին հմտութիւն, շարաշար միախեցին ժողովուրդին աւելն ու անձնագործութիւն

եւ անաւոր ջանքաւոր մը մղեցին զայն :

Այսպէս կամ այնպէս, արիւնը թափեցաւ, եւ այսօր եւ թուական մը ունինք ետեւնիս . Հիմա վայրկեանն է որ գլուխնիս երկու ձեռքերն ալ մէջ առնենք ու ծանրօրէն, անկեղծօրէն, երկրկնօրէն նկատենք կացութիւնը . Ամէն բան կորսուած չէ . Ընդհակառակն . « Մարտիրոսներուն արիւնը ի զուր աղաղակած պիտի լլուլայ, կ'ընէր Անաղղ Յրանս » Հայերուն, որք մը կայ ձեռք հետ, ցրուած բայց հզօր, — վեհանձն արտերուն եւ ազնիւ մտքերուն համակրութիւնը » Արշարարութեան համար թափուած արիւնը պարծանք է մեր ժողովուրդին, զայն գեղեցիկ ու սրբազան կը կացուցանէ աշխարհի առջեւ . Եւ եթէ նշխարական կորուստնիս ահագին է, բարոյական շար մը ունինք մեծ ու բեղուն . Սուրբութեան, յարմարեալուած ազգ մըն էինք . Ու ճիշդին ու մեր զգալուութեան մեծագոյն նորիւ մարդը քաղաքակրթ աշխարհ, նոյն ժողովուրդ մը զարձանք, ծանօթ մակրելի իր կամքովը, յանդգնութեամբ . Կողմնական ոգւովը, յարգելի՛ իր անարդար պայմանականութեան համար . Ամէն տեղ, Նորձխարին փնչպէս Եւրոպայի բոլոր երկրներուն մէջ, մեր ցեղին անցեալ ու ներկայ կեանքը հետաքրքրուի սկսան . Գերմանիոյ մէջ պատմութեան ու գրականութեան մասին ստամոտիականութիւնները կը բազմապատկուին . Իտալիոյ բովանդակ մտաւորականութիւնը՝ յուսած երկրակրթութեան մը ապացոյցը ուսումնականութեան մը յարմարեալութիւնը . Զանազանցի ուլիմ խնամքներով ինպատու թուրքոյ Հալից խմբագրուած յիշատակարան-ընթացք մը ժողովուրդին կենսալիւր, քաղաքակրթական առջեւ յարգանք եւ անոր ցաւը դիմադրել կակնի յայտնելով . Այս արդի պէտքերնայ մեր ժողովուրդը . Եւ ոչ ոք կրնայ քան տմբարիշտ ըլլալ համարձակելու հազմաւոր թէ ասոնք խօսք են միայն . Խօսք մը ծաղկոյ կործն է, խօսքը ստեղծագործ ուժն է . Զանի մը խօսքը, քանի մը մեծ խօսքեր եւ խախտելի երեսը փոխեցին . ու պիտի փոխուի Այս բողոքը պէտք է գիտնայ մեր ժողովուրդն ոչ թէ պղատնական միջոցաւորութեան համար անտէր անտէր մէջ, այլ իր բռնակրթութիւնը ճշգրտու համար :

« Ես պաշտօնով եմ, կ'ըսէր օր մը մարտիրոսներուն արիւնը ի զուր աղաղակած պիտի լլուլայ . Զեյ Էֆենք ճանչնար, Էֆենք զաղալիք ձեզմով, մարդկային թափառելի տեղ մտ կեպ առաջին կարգի »

տարր մըն էք զոր հաշուի պէտք է առնել. ես չեմ ճանաչար մօտէն ձեր երկիրն ու ձեր ազգը, բայց կը կարծեմ որ ձեր աղէտքները նոյն իսկ ձեր մէջը բարեկար փոփոխութիւններ պիտի բերեն, կորովով, հաւատքով, պայքարին սէրով, եղբայրակցական զգացումով պիտի շնչեմ ձեր մէջ, պիտի ազնուացնեն եւ զօրացնեն ձեզ: Կեանքին օրէնքն է. մարդկութիւնը ցաւով կը յառաջդիմէ: Մեծ առեւտրական խօսքերը կը յիշեմ ոչ միայն իրենց հիմնալի կերպով բարձր իմաստասիրութեանը համար, այլ մանաւանդ անոր համար որ չափազանց ճիշդ են եւ խորաթափանց՝ մեղի նկատեամք:

Որովհետեւ՝ սասանումէն անմիջապէս յետոյ, անխուսափելի տարբադարձութեամբ մը, անձնական կրքերու տխուր բաղխումներ տեսնուեցան հոս ու հնո, որովհետեւ բազմախնդիրներու հրոս մը համախաբարական գծութիւնը լրբաբար շահագործել ձգտեցաւ, որովհետեւ բարոյական անկման նշաններ երեւցան ու թուլացում մը, թունաւորում մը՝ մեր ժողովրդին այս կամ այն հատուածին մէջ, կաթողներ եղան թէ վերջնական անբարոյականացում մըն է որ մեզ համակեց, թէ ազգային աւանդական ամբողջ շնչքը քայքայուի սկսաւ: Եւ ահա, բաւականատեն է որ շատեր կը յապաղին աղբիւսներ քրքրելով, ժողովուրդը ինքիմէ գանձեցնելու մղելով: Ասիկա ուրիշ բանի չի ծառայեր բայց եթէ սատուկացնել մեր մէջ արմատացած պետեթիւն թերութիւն մը, այն է ծայրագի յոռտեսութիւն՝ մեր մասին. ամենքս ալ կուշանք կ'ողբանք հայ ծնած ըլլալնու. մեր ժողովրդին ամենէն արդական գորղները երգեծաբաններն են, անոնք որ ինքքը ծիծաղելի ու տգիշ կը ցուցնեն իրեն. « ուր հայ անդ վայ » մեր գլխաւոր առածը դարձած է: Իր թերութիւնները տեսնելը առաքինութիւն մըն է անշուշտ՝ ազգի մը ինչպէս անհատի մը համար. բայց իր թերութիւնները պարզապէս գործողութեան մէջ ուշանալն ու անկեղ ակործիր վտանգաւոր հիւսնագործութիւն մըն է: Եւ երբէք այնքան անիրաւ եղած պիտի չլլայայնք միմիայն մեր թերութիւնները փնտրելով, որքան այս վայրկեանիս ուր, ուշադիր ու անկեղծ նայուածքի մը համար, հայ ցեղը, իր ամբողջութեանը մէջ, կը ներկայացնէ տեսիլ մը յուսատու եւ հիացալիս արժանի. Ժողովն է որ իրաւունք ունի. Յաւը մեզ թօթվեց, մեզ մաքրեց ու ներքին ուժ մը փոխանցեց մեզի. կը բաւէ որ ազնիւ ձայները բարձրանան, գեղեցիկ օրինակները իւրյա հանութիւն եւ անտանախը

ըլլուին ամենուն, ժողովուրդը, որ արդէն բընազգաբար սկսած է ինքնանորոգումը, պիտի կարենալ գիտակցօրէն յառաջանալ լուսաւոր ու ամուր ճամբու մը մէջէն:

Հարուածին անմիջապէս յաջորդող ապուլութիւնը հազիւ փարատած, ահա ամբողջ ազգին մէջ՝ ամէն կողմէ՝ կը յառնէ միահաղոյն ոգեւորութիւն մը, բուն ու խանդոտ ինչպէս երբէք չէր տեսնուած: Նախ՝ հանրային ցաւի մը ազդեցութեան տակ՝ զարթումն է մեծ եղբայրակցութեան զգացման մը՝ ամէն տեղի, ամէն տեսակ Հայոց մէջ, որոնք առաջ անտարբեր, գրեթէ անձնաօթ էին իրարու: Գովկասի Հայերը իրենց տաղանքով, իրենց դրամը կը չալայէ իրենց թրքահայ զբաղող աղգակցներուն համար: Օտարութեան մէջ ցրուած Հայերը թմրութիւնէն կը սթափին, կը յիշեն, կը շարժին, կ'ուզեն օգտակար ըլլալ. նոյն իսկ Ռուսներոյ, Բոլոնիոյ մէջ, ուր Հայութիւնը, տեղական տարրին հետ նոյնացած, գրեթէ ջնջուած կը համարուէր, յուզիչ ձայներ կը բարձրանան, գէպի Մար. Ընտանիքը բազուկներ կ'երկնանա Պուլկարիւ, եղիպտոսի Հայերը գրական, դպրոցական, ազգային կեանքի շնչքով, կը ցուցնեն Ամերիկա, հոն ու կենդանի զարթուականութեան մը մէջ, գործունէութեան տենդ մը կը փրփրի, թերթ, թատրոն, լսարան, ամբողջ կեանք մը կը հաստատուի, եւ տաք իղձը Ամբողջութեան կորովը աւելցնելու: Աշխատութեան փոփաքը կը շնչուի. ցեղին միտքը առաւել քան երբէք փայլուն ապացոյցներ կուտայ իր կենսականութեան. հոս՝ Բարիք, գիտութեան եւ գեղարուեստի մէջ, մերիններէն ոմանք կ'ունենան հոյակապ յաջողութիւններ, մարդկային մտաւորականութեան մէջ մեր ազգին տեղ մը կը բանան: Ժրպան ուսանողութիւն մը, հակառակ ամէն զրկանքներու, բարձր արիւնքներ կուտայ, հզօրապէս պատրաստուած սերունդ մը կը յուսացնէ վաղուան համար: Եւ հոն իսկ, խեղճ ազաւոր երկրին մէջ, հազիւ հրգեք անցած, դեռ մոխիրը չցնցած, կը տեսնենք անսահման ճիշդ մը ինքնապահպանութեան, տեղագրին ձգտում մը զարգացման, բարձրացման:

Չարքայութեան ու օտարութեան հրաշալիքով մը, բոլոր գաւառներուն մէջ, տաքնապաներուն ամենէն զարուհիւն իրենց դիմանալէ յետոյ, հայ ժողովուրդը, սուգերով ու վերքերով բեռնաւոր, իբր ստացուածքն ու յաճախ տունէն զրկուած, կը յաջողի նորէն՝ իր ձկուկութեամբ, յաճախ կ'ամբողջ, հոգեկան արութեան անսպաս

բոլորումովը, վերականգնել՝ քար առ քար՝ քանդուած չէնքը : Այս գործին շատ տեղ մեծապէս նպաստած են եւրոպական բարեգործ ընկերութիւններ եւ օտար երկրի Հայոցի՞ն ուղղուած գրամական օգնութիւններ . բայց նոյն իսկ Եւրոպայից, որ ականատես եղած են ընկի ժողովրդին ջանքերուն, սքանչացմամբ կը պատմեն այն ոգեւորութիւնը , այն խանդաղատանքը , այն կոթովը զոր անի ցոյց կուտայ իր խախտած գոյութիւնը իր ուրբն ուժերովն իսկ վերակադմելու մէջ : Այսօր , բացի մէկ քանի տեղերէ (Վան , Բաղէշ , Ջէյթուն) ուր պայքարը սաստիկ եղաւ , ուր ցեղերու պոռուած ընդհարումը դեռ չէ դադրած , եւ ուր թշուառութիւնը դեռ խորին է , գրեթէ բոլոր հայկական գաւառներուն մէջ կեանքը վերականգն է , ամենաստուգ տեղեկութեանց համեմատ . Հայը նորէն ձեռք առած է արհեստները , վաճառականութիւնը , երկրագործութիւնը , կը շարունակէ երկրին արւանդն ու ջիւղը կազմել : Գերման վաճառականութեան տարածումը Փոքր Ասիայ մէջ՝ որ կատարուելու վրայ է , երկաթուղիներու ցանցի մը հաստատման զրոյցը որ կը պտղորդ , մեր այս անտեսական վերանորոգման ամենամեծ ու վերջնական ամրապնդումը մը պիտի տան , եւ պիտի բերեն թերեւ՝ քաղաքակրթութեան ուժերուն անդիմադրելի եւ քնական տիրապետումով խաղաղութիւնն ու հիմնական ապահովութիւնը ամբողջ երկրին մէջ :

Այս անտեսական վերանորոգման հետ , կը տեսնուի կրթական շարժում մը , տարօրինապէս լայնածաւալ եւ զօրաւոր . օտարներու բայած գաղութներու ու որբանոցներուն հետ մըցելու համար , մերթնդրել ցոյց կուտան աներեւակայելի եռանդ ու անձնութիւն . զգոցները կը բազմապատկուին , կրթական դրութիւնը կը վերակազմուի , եւ , կարեւոր մանրամասնութիւն , աշակերտներու թիւը աւելի ստուար է հիմա քան կոտորածներէն առաջ : Կը բաւէ տալէ անցընել Պոլսոյ թերթերուն գաւառական թղթակցութիւնները . երբէք այդքան հոգ ու խանդավառութիւն չէր տեսնուած կրթական գործին նկատմամբ . որոշ պաշտօնք մը տալու համար , կ'որհնակեմ մասնաւոր նամակի մը սա մէկ քանի տողեր . « Եղեմիս զգրոցը՝ որ ջարդէն առաջ հազիւ հարիւրի մօտ աշակերտ ունէր , այսօր չորս հարիւր յիսուներեք աւելի ունի . նարբեր , խուլավանքի անդուգական որբանոցին հաստատուելէն ետքը , այս օրերս պիտի բացուի Մէզլիէի մէջ՝ առաջնակարգ վարժարան մը ,

մրցելու համար բողոքականներուն Եփեսոսի ու լէճին հետ . եւ ջանք կայ այնտեղ՝ բոլոր վարժարաններուն մէջ միութեան կապ մը հաստատել եւ ընդհանուր ծրարով մը վարել զանոնք » : Եւ ահա ինչ որ կը գրէր Կաթողիկ Հայոց Պատրիարք Ազարեան . Հայր Շարմլթանի ուղղութեամբ 4 փետրվար թուականով նամակն ուր մէջ . « Առաստուղականները որ այնքան ծանրապէս վնասուեցան , ըմբռնեցին որ այս յօշոտուած ազգին ապագան ապահովելու համար , պէտք էր առաւել քան երբէք ուժգին կառչիլ դարոցական գործին : Անհաւատալի փութմանով թափանցեցին կազմակերպեցին իրենց յատուկ յանձնաժողովը . եւ արդէն , քանի մը ամսէ ի վեր , ապեցեցեցին կենսականութիւն մը ցոյց կուտան , հակառակ բազմապատիկ ու ծանր խոչընդոտներուն որոնք իրենց ճիգերուն դիմացը կ'իյլեն , Իրենց այս առնարկին իրադրո՞մանը համար՝ կ'ընդունին գրամական ստուար օգնութիւններ , եւ մարդ իրօք զարմացած կը մնայ տեսնելով այն արդիւնքները զոր ձեռք կը ձգեն՝ իրենց աքնութեանց յաջողմանը այնքան աննպաստ պայմաններու մէջ : Կարծես թէ խռովութեան այս վարջին տարբերութիւն մէջ իրենց կորանցուցած ժամանակին տեղը լեցրեն կուգին , եւ զարոցական գործին մէջ իրենց վերաշինութեան այս կրակոտ եռանդին վրայ կարելի չէ չսքանչանալ : »

Մերիններուն շոյալած այն ջանքին ու խանդակաթ խնամքին քով , օտարները կը շարունակեն առաջ տանիլ իրենց գործունէութիւնը . եւ ես անդեմէ եմ որ , հայրենական աւանդութեանց համար Հայուն յամառ ու անձնապահ հաւատարմութեանը վրայ հիմնալով հպնեմք , այլ եւս երկիւղ չունին օտարներու մարտկրութեամբ քօշարկուած կրօնական որսորդութեան նպատակներէն . հոս ու հոն կաթողիկոսութեան կամ բողոքականութեան ազատիկ յաջողութիւնները այլ եւս ինձի անկարող կը թուին ու եւ է կերպով աղաքային ճշմարտ միութիւնը խաթարելու : Եւ այդ տեսակէտով ալ Աղէտըը մտիլ բերաւ բարերար արդիւնք մը . հասարակաց վտանգին առջեւ , ընդհանուր դժբաղդութեան հանդէպ , կրօնական տարբերութիւններէ յառաջ եկած դժուրութիւնները , որոնք արդէն մեղմանալ սկսած էին ապգութեան աշխարհական եւ ընդարձակ ըմբռնումի մը մեր մէջ ալ հաստատմամբ , բոլորովին ցրուեցան ու փնացան : Եւ այսպէս , վնաս տալէ հեռու , օտարէն մեր կրթական գործին եկած նպաստը մեծապէս օգտակար է , ու

րովհետեւ բարձրագոյն քաղաքակրթութեանց ոգին կը բերէ մեր խոնարհ ու դեռ անզիտակից ասորինք մէջ, եւ բուն իսկ մեր կրթական գործունէութիւնն ալ միջումով կը մտարակէ եւ բարւոյն ման կը մղէ :

Խնամալուռ ջանքերու այս միահամուռ բողբոջման մէջ, միակ տխուր բացառութիւնը, պէտք է խոստովանել, Պոլիսն է: Թուրքիոյ Հայոց մտաւորական կեդրոնը՝ պոլսոր լոյս մը կ'արձակէ այս վայրկեանիս Դէպքերէն առաջ, կենդանութիւնը ամենաբարձր աստիճանի մը հասած էր այնտեղ: Կեդրոնական Վարժարանը եւ Հայրենիքի լրագիրը, դաստիարակութեան երկու վարարաններ կը կազմէին այնպէս հոգր ու մաքուր թնչպէս Թուրքիոյ Հայերը դեռ չէին ունեցած: Այսօր ասոնց ստուերը կայ միայն Տփղիս գրականութիւն մը, յետամնաց գաղափարներու հաւկում, թոյլ պաշտպանութիւն ժողովրդին իրաւունքներուն, զեղծումներ ազգային հաստատութեանց մէջ, ոճիրներ Հիւանդանոցին մէջ, ողորմելի վիճակ մը զպոլսոյնը, ահա Պոլսոյ հայութեան կացութիւնը: Եւ չենք զարմանար: Կարուածը շատ սաստիկ եղաւ Պոլիս, եւ այնտեղի հայութեան ամենէն ընտիր հաստատած ստուար մեծամասնութեամբ անջատուեցաւ ու ցրուեցաւ: Մնացորդները խաբախմանքի մէջ են դեռ: Բայց հոն իսկ, արդէն կը տեսնենք ծաղիւր կորովի փափաքներու, առողջ ձգտումներու: Կրթական գործը կը խլարայ, թերթերը կը բազմապատկուին, սպասելով որ բարուքին ու կենդանութեամբ առգորուին՝ նոր ու առողջ ու ժերու երեւամար: Եւ անտարակուսելի է որ պատրաստուելով վրայ եղող սերունդի, աւելի խանդով եւ աւելի գիտակցութեամբ համակուած, պիտի բարձրացնէ Պոլսոյ հայութիւնը իր մտաւորական կեդրոնի դերքին, պիտի վերականգնէ զարդը եւ գրականութիւնը, եւ պիտի վերակդի գաւառներուն հայութեան բարոյական շարժումը արծարծելու եւ վարելու դերը՝ որ իրն է:

Այս ամբողջը յուսահատութիւն ներշնչելու բնութիւն չունի: Որքերու, աչրինքու, սգաւորներու ազգի մը ծոցէն՝ քայքայուածին երկրորդ օրն իսկ ժայթքող այս խանգալաւորութիւնը, կեանքի այս կամքը, եւ այս ինք իր վրայ հաւատքը, կազդուրիչ երեւոյթ մըն են, որ կըրնայ սփոփել մեզ այն թշուառութենէն որուն մէջ ինկաւ մեր ժողովուրդը եւ ուր դեռ կը թալարակի: Ժողովուրդը որ ոչինչ կորսնցուցած է երբ վառ պահած է իր հոգին: Հոգեկան ուժին

յաւելումը ինքնին պիտի բերէ նւթական վերականգնումը: Երիտասարդութիւնը պարտք ունի տեսնել եւ ըմբռնել այդ երեւոյթը, եւ փոխանակ անձնական վէճերով ասոն կորսնցնելու, ջանալ որ հաւատքն ու խանդը ժողովրդին մէջ չեշտելու եւ զօրացնելու կարենայ նպաստել: Եւ որ դարպալուս մը կը բացուի մեզի:

Ծիծաղելի եւ աղետաբեր է ունենալ անհիմ թեթեւ լաւատեսութիւն մը: Բայց շատ աւելի վտանգաւոր է ինքզինքը փոտեցնել կանխակալ ու ծայրայիղ յոռետեսութեամբ: Վնասակար է յաւակնոտ երազանքներով փառնալ, վնասակար է ինքզինքը տեսնել իրականութենէն աւելի մեծ: Բայց մահացու է ինքզինքը աւելի յոռի նկատել ըմն իրականը: Մարդ պէտք է իր անձը ճանչնայ՝ ինչպէս որ է. եւ, որքան ալ խոնարհ լլլայ դիրքով, պէտք է որ հաւատք ունենայ իր արժէքին, իր ուժին վրայ, եւ յոյս ու կամք՝ աւելի առաջ երթալու: Մենք պիտի ուզենք որ թերութիւնները միշտ ցուցուին մեր ժողովրդին, եւ սխալներն ու ոճիրները չարաչար դատաւիտութիւն: Բայց պիտի ջանանք որ, անձնադուրեկեանց վրայ զգալագոյնաւ եւ կուսակցական ճահիճին մէջ ընկղմուելու տեղ, մեր թերութեանց ու սխալներուն աղբիւրները, անոնց արմատական պատճառները երեւան հանուին անկողմնակալ ոգւով, որպէս զի ժողովուրդը, փոխանակ զուր գրգռումներով բզջտուելու, կարենայ յստակ տեսնել եւ ինքզինքը սրբագրել: Բայց մանաւանդ պիտի ձգտենք ի վեր հանել ինչ որ կայ առողջ ու վեհ՝ մեր ժողովրդին հոգւոյն մէջ, անցեալէն ու ներկայէն ի լոյս պիտի բերենք ապագոյցներն անոր կողմէն ու աշուուրութիւնը վկայող: Եւ մեր ջանքը պիտի լլլայ մարդկային քաղաքակրթութեան ամենէն բարձր գեղեցկութիւնները ծանօթացնել ու ընտելացնել անոր, որպէս զի աւելի՛ լոյս, աւելի՛ աշուուրութիւն, աւելի՛ արուրթիւն յառաջ գայ հայ հոգւոյն մէջ:

Ջարգացնել ինքնաճանաչութիւնը, ցուցնել թէ մեր բոլոր թերութիւնները կուգան գիտակցութեան չզոյւթիւնէն, զգացնել թէ փրկութեան մեծագոյն լծակը բարոյական կրթութիւնն է՝ զոր լուրջ հիմնրու վրայ հաստատուած Դպրոցը եւ անկեղծութեամբ, ուսումնասիրութեամբ ու խանդով շինուած Գրականութիւնը միայն կըրնան տալ մեզի, հարաւորացնել հայ միջուր մաքուր, կենսապիւր, գեղեցիկ տարրերով, աշխա-

տիլ մանաւանդ որ մեր զրականութիւնը, բարձրագոյն արտայայտութիւն ցեղին հոգւոյն, հետզհետէ ճոխանայ, պայծառանայ, ձեւացնէ տաճար մը վեհութեան ու չորհրդի, որ կարենայ պատուոյ տեղ մը ունենալ Մարդկային Ուսանիին մէջ եւ որմով հպարտանան մեր վաղուան սերունդները, ջանալ վերջապէս որ ամբողջ ազգը, հակառակ ամէն պատուարի եւ անջնայեալ, ամուր կապերով եղբայրանայ եւ ներդաշնակուի մեծ ազնիւ գաղափարի մը չորհրդը, այն է կամաքը մարդկութեան մէջ գեղեցկութիւն ու կեանք ծնուցանող տարր մը ըլլալու, — անաւասիկ ինչ որ կը նշխարէր նուիրական պարտքը մեր այսօրուան մտաւորական դասին, եւ այդ պիտի ըլլայ գործը որուն ԱՆԱՀԻՏ պիտի ձգտի նըպաստել ։

ԱՐՇԱԿ ԶՕՊԱՆԵԱՆ

ՄԱՀՈՒԱՆ ԱՐՀԱԻԻՐՔԸ

Երկուստարդ մըն էր հայ հօրմէ եւ աւստրիացի մօրմէ ծնած. հայրը արդէն՝ արտաքոյ կարգի ընտանոթութեամբ մտալ մը . իր ազգակիցները խնդարով կը խօսէին անոր վրայ . իր ողջ ձեւեր ունէր, քմահաճոյ էր, բայց խիստ ուսեալ եւ գաղափարներով սաստիկ յառաջադէմ. եւ որովհետեւ հայկական բծախնդրութեանց կարեւոր լինէ տար, անոր համար զայն գրեթէ խնթի տեղ զրած էին ։

Վիեննա ըրած մէկ ճամբորդութեանը առեւն՝ կնոջը հետ ծանօթացած էր ։

Շուտ մը առանց մէկուէ իմաց տալու ամուսնացած եւ դարձած էր Պոլիս ։

Մարինա զգալուն Վիեննէնի մըն էր, որուն համար կեանքը երաժշտութեամբ եւ բանաստեղծութեամբ միայն հանդուրժելի կը դառնար ։ Պոլսոյ գեղեցիկ չրջակայքը պտղաբեր էր անոր բանաստեղծութեան աղբիւրը յիշելով անոնց պատկերներուն նմանութիւնը կը փնտէր թէ՛ արեւուն ճառագայթներուն եւ թէ՛ Վոսփորին կապոյտ ալիքներուն մէջ ։

Պատիկ Պետրոսը որ հօրը անհոգ եւ մօրը ըզգայիկ ընտանոթութեան խառնուրդը ժառանգած էր, ազատ դաստիարակութիւն մը ստացաւ ։

Երբոր քսանընից տարեկան էր, Վիեննայի համալսարանէն փիլիսոփայութեան չրջանաւարտ ելաւ, վկայականներով ու պատիւներով . եւ

այդ փառքէն ա՛լ կշտանալով՝ աւելին չփախքեցաւ . թերի ձեց ռատւիստիկութիւնները, ճանձրացած էր . սկսաւ սիրոյ մէջ փնտռել այն տարօրինակ յուզումները որոնց գոյութիւնը կ'երեւակայէր ։

Գեղեցիկ ճապուկ հասակը, արեւելեան աշուռները, ոլորուն պիւերը, բաւական էին մատաղ օրերդներուն սիրտը գրաւելու ։

Պէտք չունէր յոգնութեան. քիչ առեւնէն ազգէ՛ ալ ձանձրացաւ . անբացատրելի մաղձառութիւն մը լեցուց հոգին, եւ մահուան գաղափարը անհուն անուշութեամբ կը ներկայանար մտքին ։

Ձեր ուզէր աննաւասան ըլլալ. ի՛նչ հարկ կար, սակայն մահուան ճգնաժամուն ցաւերը զինքը կը հրապարէին եւ գրեթէ հաճոյք մը կը համարէր հոգեկարքի մը ժոռ գտնուիլը ։

Այդ խօրութեան լլկութենէն ազատելու համար որոշեց ամուսնանալ, եւ սիրուն աղջկան մը հետ նշանուեցաւ . կը ջանար իր դաժան տխրութեան դառնութիւնը անոր քաղցրութեամբը ամօքել. բայց ի գո՛ւր ։

Երբ նշանածին հետ կը խօսէր, իրեն այնպէս կը թուէր թէ յանկարծ աղջիկը կմախք դարձած իրեն կը նայէր . ձեռքէն բռնէր՝ չոր ոսկորներու ազդեցութիւն մը կ'ընէր . եւ սոսկալի փափաք մը զինքը կը լսիէր այդ նաղելի արարածին մահը տեսնելու ։

Մեռնէ՛ր ան իր գրկին մէջ եւ վերջին շունչը իր բերնին վրայ փչէր, եւ աչքովը տեսնէ՛ր, եւ սիրականին օրհասը զննէր, անոր չարչարանքը ։

Եւ փափաքին հասաւ . նշանածը յանկարծակի մեռաւ . սակայն երկուստարդը այնպիսի արտակեղեք վիշտ մը իմացաւ որ կարծեց ա՛լ բժշկուած ըլլալ այդ հրէշաւոր ախտէն . նորանոր հաճոյց անձնատուր եղաւ ։

Թիղթախութեան զիմեք բայց թէ՛ վառտակը եւ թէ՛ կորուստը զինքը անտարբեր կը ձրգէր . գիշերները անկողին կը մտնէր հանգիստ քունով կը ննջէր ։

Մահուան երազը նորէն զինքը տանջել սկըսաւ . կ'ուզէր չմեռնիլ, բայց անէացման ամբողջ ցրտութիւնը իմանալ ։

Ճամբորդեց ։

Գնաց Իտալիա, Թափարեցաւ ասդին անդին, հասաւ Հռոմ երբ գարուն էր ։

Արեւը պայծառ կը փայլէր հոռմէական ջրնջ կապուտակ երկնքին վրայ . ամէն կողմ ծաղիկները կը փթթէին . գեղջուկ աղջիկները ծիծաղեալ դէմքով՝ գլուխներու դրած սպիտակ ու քա-